

SPRAWOZDANIE

PIK 1920

1a

SPRAWOZDANIE
POLSKIEGO TOWARZYSTWA KRAJOZNAWCZEGO

ZA ROK 1920.

WARSZAWA
NAKŁADEM POLSKIEGO TOWARZYSTWA KRAJOZNAWCZEGO.
1921

—
Drukarnia Rolnicza, Warszawa, Złota 24

WARSZAWA
1921

Rok sprawozdawczy nie należał do pomyślnych, znaczna jego część bowiem pochłonięła wojna, która w połowie roku doszła do kulminacyjnego punktu, gdy czerwone armie podstępowały pod mury stolicy. Wojna wytworzyła też niepewność sytuacji, niedozwalająca na rozwinięcie systematycznej i planowej działalności, a cały szereg osób zajęty dotychczas pracą w łonie Towarzystwa oderwała od niej, powołując je do służby wojskowej na froncie. Ubył też z pośród pracowników Towarzystwa cały szereg osób, które znalazły obecnie szerokie pole działalności na polu politycznym, ekonomicznym i społecznym, zajmując niejednokrotnie wybitne w państwie stanowiska.

O ile zatem wojna szkodziła pracy Towarzystwa, jako takiego, pośrednio i praktycznie wzmogła ona jednak, niedobrowolny co prawda, ruch krajoznawczy i studja krajoznawcze. Wędrujące przez Polskę wojska przerzucane z krańca na krańiec, przemarsz z Kijowa do Warszawy i z powrotem, karawany uchodźców, zapędzające się z kresów wschodnich aż do woj. Pomorskiego, sprawiły, że miliony ludzi przeszły, czy przejechały kraj w różnych kierunkach, poznając go praktycznie i oglądając jego właściwości.

Z warunków politycznych wynikające powikłania ekonomiczne również przyczyniły się do znacznej dezorganizacji pracy, utrudniając niepomniernie akcję wydawniczą, a koszty administracyjne podnosząc do fantastycznej wysokości.

Nadto w dziedzinę prac krajoznawczych wkraczają dziś różne instytucje kulturalno-oświatowe, skutkiem czego prace te rozdziela się na drobniejsze odłamy, słabsze przez to dające wyniki.

Zdarzenia polityczne paraliżowały więc normalną pracę, zwłaszcza na prowincji, gdzie nieliczna garść inteligencji, trzymała ideję i pracę krajoznawczą w swych rękach. Z tego nawet powodu w czasie wojny cały szereg oddziałów, przed wojną bardzo czynnych, zawiesił swą działalność, choć tu i owdzie powstały nowe oddziały. Żywszą działalność rozwijały przeważnie tylko oddziały w miastach uniwersyteckich (z wyjątkiem Lublina). Obok istniejącego oddziału w Krakowie, przybył tu w szczególności oddział w Wilnie, a samodzielne niegdyś Towarzystwa w Poznaniu (Polskie Towarzystwo Krajoznawcze) i Lwowie (Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze) przekształciły się na oddziały Towarzystwa. Poza tem bardzo energiczna

działalność rozwijały oddziały: w Łodzi, Włocławku, Piotrowie, Zakopanem i Warszawie. Z mniejszych miast powstały nowe oddziały w Olkuszu, Nowogrodzie Łomżyńskim, Rypinie, Choceniu, Gnieźnie i kilku innych. W stadium organizacji znajduje się Oddział w Toruniu.

Stopniowe uspakajanie się wypadków politycznych zapowiada pomyślny rozkwit prac Towarzystwa na przyszłość, co już dawało się odczuć w drugiej połowie roku sprawozdawczego, która stanowiła już niejako podkład i zapowiedź zwrotu ku lepszemu.

Organizacja Towarzystwa w roku sprawozdawczym doznała zasadniczej zmiany, gdyż poprzednia, stworzona w innych warunkach, nie odpowiadała już zadaniom, w zmienionej sytuacji politycznej państwa polskiego. W dn. 10 i 11 kwietnia 1920 r. odbył się w Warszawie Zjazd Delegatów oddziałów prowincjonalnych Towarzystwa, pierwszy, w którym oficjalnie wzięli udział delegaci wszystkich trzech zjednoczonych niedawno zaborów. W zjeździe uczestniczyło 23 delegatów oraz 23 przedstawiciele instytucji i gości. Na przewodniczących zjazdu powołano: prof. Eugenjusza Romera ze Lwowa oraz prezesa Oddziału Piotrkowskiego, p. Michała Rawitę Witanowskiego. Czynności sekretarzy pełnili pp.: Konrad Fiedler z Łodzi i Bolesław Olszewicz z Warszawy. Prace Zjazdu toczyły się w pięciu komisjach: organizacyjnej, muzeologiczno-bibliotecznej, zabytków przeszłości, turystyczno-wycieczkowej, oraz popularyzacji i propagandy. Na początku pierwszego zebrania plenarnego wygłoszone zostały dwa referaty: p. Al. Janowskiego o „Dotychczasowym dorobku krajoznawczym” oraz prof. Stan. Pawłowskiego z Poznania o „Zadaniach krajoznawstwa w dzielnicach zachodnich”. W drugim dniu obrad referat ogólny wygłosił dyr. Zygmunt Fedorowicz z Wilna o „Potrzebach krajoznawczych w dzielnicach wschodnich”.

Zjazd uchwalił nowy statut Towarzystwa, opierający się na decentralizacji jako podstawie zasadniczej. Władzą naczelną ma być Rada Krajoznawcza z 15 osób, poza tym zaś pojedyncze oddziały miejscowe mają mieć własne zarządy. W ten sposób Zarząd Oddziału Warszawskiego przestał być instytucją naczelną dla całego Towarzystwa, a stał się organem równorzędnym z całym szeregiem zarządów oddziałów miejscowych.

W skład Rady Krajoznawczej, wybranej przez Zjazd Delegatów dn. 11 kwietnia 1920 r. wchodzi: pp. dyr. Kazimierz Kulwiec (Warszawa), Aleksander Janowski (Warszawa), prof. B. Hryniewiecki (Warszawa), dr. Eustachy Nowicki (Warszawa), dr. Mieczysław Orłowicz (Warszawa), inż. Brunon Zborowski (Warszawa), H. Drozdowski (Warszawa), P. Rutta, (Warszawa), dr. Eugenjusz Romer (Lwów), dr. Benedykt Fuliński (Lwów).

dr. Ludomir Sawicki (Kraków), dr. Stanisław Pawłowski (Poznań), prof. Kazimierz Sławiński (Wilno), dyr. Zygmunt Fedorowicz (Wilno), dyr. J. Czeraszkiwicz (Łódź), Michał Rawita-Witański (Piotrków), dr. Aleksander Maciesza (Płock), A. Byszewski (Włocławek), inż. Stan. Karpowicz (Sandomierz). Nazajutrz po wyborze Rada ukonstytuowała się, powołując na prezesa dy Kazimierza Kulwiecia, na wice-prezesów pp. J. Czeraszkiwicz Al. Janowskiego i dr. S. Pawłowskiego, na sekretarzy dr. I. Nowickiego i inż. B. Zborowskiego, na skarbnika dr. Eug. Kienika. Posiedzenie plenarne odbyła Rada jedynie raz, w dn. 1 czerwca 1920 r., a na zebraniu tym przyjęto regulamin Rady, według którego jej posiedzenia zwyczajne mają się odbywać cztery razy do roku. Członkowie Rady rozdzielili między siebie referaty w ten sposób, że objęli oni wszystkie agendy Towarzystwa i całe terytorjum Państwa. Niestety jednak wobec znacznych trudności komunikacyjnych i wielkich kosztów połączonych z przyjazdem delegatów zamiejscowych do Warszawy dalsze posiedzenia Rady nie odbywały się, a sprawy bieżące załatwiał Prezydjum Rady.

Zarząd centralnych zbiorów Towarzystwa, a w szczególności biblioteki, wydawnictw, wypożyczalni przezroczy i archiwum fotograficznego, oddano Oddziałowi Warszawskiemu, sprawozdanie z niego pomieszczone jest zatem w sprawozdaniu tego oddziału.

Dom wycieczkowy w Zakopanem. Oddział Podhalański zaprojektował urządzenie domu wycieczkowego dla młodzieży szkolnej. W tym celu nabyto parcelę z 2 domami po b. Muzeum im. Chałubińskiego. Podziwu godną energję w urządzeniu domu i zdobyciu nań funduszków okazał w szczególności p. Ksawer Prauss, b. minister oświaty, którego pracy i zabiegom dom ten przede wszystkim zawdzięczał swe istnienie. W dniu 6 czerwca korzystała z domu pierwsza wycieczka. Przez wakacje zarejestrowano 4421 noclegów. Korzystały ze schroniska wycieczki z Aleksandrowa Kuj., Białej Śl., Chrzanowa, Chabówki, Hrubieszowa, Kielc, Liskowa, Lwowa, Łodzi, Ostrowca, Piotrkowa, Radomia, Rzeszowa, Radomska, Sierpca, Suwałk, Śląska, Warszawy, Wilna i Zawiercia.

W dniu 16 grudnia 1920 r. dom wycieczkowy, z niewiadomych powodów, spłonął doszczętnie. Odbudowę rozpoczęt natychmiast, a w lecie 1921 r. oddanym będzie do użytku dom prowizoryczny.

Sprawozdanie Oddziału Warszawskiego P. T. K.

Roczne Walne Zgromadzenie oddziału odbyło się dnia 4 czerwca 1920 r., pod przewodnictwem p. Stanisława Osieckiego.

vice-marszałka sejmu. Wybrano na nim Zarząd w następującym składzie: R. Jakimowicz, J. Kloska, J. Kołodziejczyk, St. Lewicki, F. Liszewski, K. Maszki, dr. E. Nowicki, dr. M. Orłowicz, A. Szyndler, J. Wąsicka, Wł. Wojdyno, E. Zawistowski. Zarząd na posiedzeniu z dn. 25 czerwca 1920 r. konstituował się wybierając p. M. Orłowicza przewodniczącym, pp. E. Norwickiego i J. Kloskę zastępcami przewodniczącego, J. Kołodziejczyka sekretarzem, A. Szyndlera skarbnikiem. Na tym posiedzeniu ukonstytuowały się Komisje: wycieczkowa, biblioteczna, odczytowa, fotograficzna i dla spraw przeźroczy.

W miejsce członków, którzy ustąpili w ciągu roku kooptowano do Zarządu pp. T. Dybczyńskiego, dr. Włodzimierza Antoniewicza i Adama Wisłockiego.

W ciągu r. 1920 odbył Zarząd 14 posiedzeń. Komisję rewizyjną składają pp.: K. Olchówicz, A. Rząd, W. Staniszewski.

Członkowie. W roku sprawozdawczym przybyło Towarzystwu 751 nowych członków, ubyło natomiast wielu poprzednich, którzy już to wystąpili z powodu wyjazdu z Warszawy, lub też zostali skreśleni z listy członków z powodu więcej niż dwuletniego zalegania z wkładkami. Z dniem 31 grudnia 1920 r. liczył Oddział Warszawski P. T. K. ogółem 2100 członków.

Komisja odczytowa rozszerzyła znacznie zakres swojej działalności, albowiem zebrania i odczyty urządzało w każdym tygodniu we środę, pozostawiając pierwszą środę, jako uświęconą tradycją, na miesięczne zebranie członków. Drugą środę w miesiącu oddano Sekcji Przyjaciół Warszawy, trzecią Komisji Wycieczkowej. Odczyty i zebrania miesięczne cieszyły się bardzo znaczną frekwencją, a na każdym bywało 100—150 osób, a nierzadko sala Towarzystwa okazywała się za ciasną. Zebrań miesięcznych odbyło się 10, przy udziale około 1200 osób, innych odczytów odbyło się 18, przy udziale około 2.000 osób. Na zebraniach tych wygłosili odczyty pp.: Kazimierz Kulwiec (Jeziora Suwalskie), Aleksander Janowski (Babia Góra), Geograficzne położenie Warszawy), dr. Mieczysław Orłowicz (Spisz i Orawa, Wschodnie Karpaty, Zabytki artystyczne Spisza), Adam Wisłocki (Wycieczki łodzią Dniestrem), Antoni Langer (Bohaterowie narodowi w legendach), inż. Stanisław Noakowski (Katedra we Włocławku), inż. Kazimierz Pawłowicz (Organizacja Koła Przyjaciół Warszawy), inż. Oskar Sosnowski (Monumentalne gmachy Warszawy), Klejnot (Estonja), S. Wołoszowicz (Bug Środkowy, rezy Wschodnie), A. Sujkowski (Francja współczesna), Z. Denter (Wielkopolska), dr. Eugenjusz Roman, prof. Władysław Wojdyno, prof. Tadeusz Dybczyński, prof. A. Szpadkowski i inni.

Komisja Popularyzacji krajoznawstwa prowadziła popularne odczyty z dziedziny krajoznawstwa w każdą niedzielę i święta w dużej sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa o godz. 3 po poł. Wykładów takich odbyło się 43 przy udziale 25,800 uczestników, frekwencja przeciętna na jednym wykładzie utrzymywała się w wysokości ok. 600 osób. Przewroczy na tych odczytach pokazano 1708. W tym odbyło się 6 odczytów obejmujących całość krajoznawczą o Polsce, które wygłosił p. Al. Janowski. Wejście na odczyty było bezpłatne. Drugim punktem gdzie były prowadzone odczyty były dwie gospody żołnierskie Y. M. C. A., pierwsza przy ul. Oboznej, gdzie wygłoszono 13 odczytów krajoznawczych, pokazując 507 przewroczy. Na odczytanie przeciętnie bywało 1000 żołnierzy. Druga, na Powązkach, gdzie wygłoszono 6 odczytów krajoznawczych pokazując 250 przewroczy. Na odczytanie przeciętnie bywało 400 żołnierzy.

Komisja Wydawnicza, której kierownikiem był p. Al. Janowski, wobec tego że koszty druku wzrosły niepomierne a fundusze Towarzystwa nie wzrosły w tej proporcji, nie mogła rozwinąć szerszej działalności. Zdecydowane w dniach naszego dziesięciolecia wydawnictwo *Monografji Wisły* zaczęło się już realizować: w roku sprawozdawczym ukazały się z druku dwa zeszyty, a mianowicie: Zeszyt X z pracą Rektora Politechniki Lwowskiej dr. Maksymiljana Matakiewicza, „Regulacja Wisły”, oraz Zeszyt XIV i IX z pracami prof. Stanisława Kutrzeby, „Żeglarstwo na Wiśle”, i p. Seweryna Udzieli, „Wisła w folklorze”.

Wydanie dalszych zeszytów opóźnia się z powodu braku dalszych artykułów od autorów. Przygotowano natomiast szereg wydawnictw popularnych na rok 1921, jak prof. Dybczyńskiego „Śląsk Górny” i inne. Wobec tego, że cały szereg przedwojennych wydawnictw Towarzystwa wyczerpał się, zamierzony jest nowe wydanie kilku przewodników, monografji popularnych i niektórych serji pocztówek.

Ziemia. Tak potrzebne czasopismo krajoznawcze zostało z początkiem roku wznowione, jednak prowadzone było ono tylko przez pierwsze półrocze, bowiem koszty wydawnictwa tak wzrosły, że niepodobna było prowadzić tego przedsięwzięcia dalej.

Komisja Wycieczkowa, której przewodniczącym był p. Kazimierz Maszki, sekretarką Janina Wasička, rozwijała swoją działalność. Wśród znacznych trudności spowodowanych głównie ograniczeniem ruchu pociągów i idącym zatem ich spełnieniem,

Ruch wycieczkowy zapowiadający się b. dobrze, zwłaszcza na sezon letni w pierwszych dniach lipca zamarł zupełnie z po-

wodu najazdu bolszewickiego. — Stagnacja trwała do jesieni — wznowiony nie osiągnął już pełni rozwoju.

Jak i w latach poprzednich były organizowane wycieczki wiejskie i zamiejskie dla członków, wprowadzonych gości i młodzieży.

Wycieczki z prowincji przybywały wiosną od kwietnia do połowy czerwca, później wskutek wojny zgłoszeń nie nadsyano. Ogólna liczba osób korzystająca z usług T-wa, bądź gospody wynosi 876.

Z wycieczek zamiejskich ważniejszymi były wycieczka do Torunia dn. 19 lutego — Członkowie pod przewodnictwem prezesa p. K. Kulwiecia brali udział w obchodzie rocznicy urodzin M. Kopernika, oraz złożyli wieniec imieniem Towarzystwa. Udział brało 60 osób.

Dn. 7, 8 i 9 maja na Mazury pruskie prowadził p. E. Zawistowski.

Wycieczka dn. 23 i 24 maja nad Gopło i do Inowrocławia; uczestniczyło 69 osób, prowadził p. J. Kołodziejczyk. Od I VII do 16/VII wycieczka z Krakowa przez Babią Górę do Zapanego osób 9, prowadził p. J. Kołodziejczyk.

Dn. 27 i 28 czerwca do Kazimierza nad Wisłą na Zjazd Krajoznawczy pod przewodnictwem p. K. Fiedlera z Łodzi — również bardzo liczna.

Dn. 4—8 grudnia 4 dniowa wycieczka do Lwowa, prowadził p. Nowicki.

Pozatem zorganizowano cały szereg wycieczek jednodniowych, zamiejscowych, oraz miejskich, ogółem 40, dla 1059 uczestników.

Z gospody korzystali również uczestnicy wycieczek plebiscytowych organizowanych przez Komitety Plebiscytowe zwłaszcza Śląski i Spisko Orawski.

Komisja Fotograficzna (Przewodniczący F. Liszewski, sekretarz Henryk Poddębski). Rok sprawozdawczy zaznaczył się znacznym przyrostem materiału fotograficznego: w zbiorach Komisji znajduje się 5,500 klisz fotograficznych skatalogowanych i odbitek fotograficznych do 12,000. W roku sprawozdawczym wysłana była ekspedycja fotograficzna do Gidel, Noworadomska, Jawna, Rawy, Sulejowa i Piotrkowa. Zdjęć dokonywał p. I. Poddębski, prócz tego nabyte zostały klisze fotograficzne od osób prywatnych. Znaczniejsze dary w kliszach, odbitkach i pocztówkach złożyli: sukcesorowie S. Mierzejewski, Al. Szynler, H. Poddębski, J. Rouba, Al. Janowski, St. Lewicki, Salomonowicz i inni. Komisja użyczyła swych eksponatów na wystawę do Sandomierza, oraz do wydawnictw tak Towarzystwa Krajoznawczego, jako też i instytucji wydawniczych.

Komisja Wypożyczalni Przewroczy. Członkowie Komisji: pp. Al. Janowski, Eust. Nowicki, Józef Kołodziejczyk. W roku sprawozdawczym stosunkowo wiele czasu, bo 5 miesięcy, użyto na uporządkowanie przewroczarni. Polegało ono na skontrolowaniu zawartości szaf z przewroczarni i zestawieniu ich z inwentarzem, przyczem zaobserwowane braki, zwłaszcza w zakresie działu krajoznawczego, spisano celem uzupełnienia nowymi przewroczarni. Wskutek zamknięcia na kilka miesięcy przewroczarni zmniejszyła się w roku sprawozdawczym liczba wypożyczeń. Tak wypożyczono ogółem tylko 12,477 przewroczy. Dochód z przewroczarni wynosił:

za wypożyczone przewroczy	7794 Mk. 50 fen.
za zbite	1750 " 50 "
za katalogi	48 " -
	<hr/>
	9593 Mk. 00 fen.

Do zapasu 12,124 przewroczy przybyło w ciągu roku sprawozdawczego 1883 zostało zniszczonych 300 przewroczy, czyli razem z końcem roku 1920 było 13707 przewroczy. Na pomieszczenie nabytków zakupiono 1 szafkę do przewroczy.

Biblioteka była czynną tylko w pierwszej połowie r. 1920, zaś w drugim półroczu była zamknięta z powodu porządkowania zbiorów. Robota polegała na 1) sprawdzeniu wszystkich książek z prowizorycznym inwentarzem, 2) rozsegregowaniu, uporządkowaniu i rozłożeniu na półkach książek na oddzielne działy: a) centrala, b) wydawnictwa periodyczne, c) podręczne, d) mapy i zbiory kartograficzne, e) albumy i ryciny i f) rękopisy. Następnie sprawdzono wszystkie kartki katalogowe z książkami jak również i z inwentarzem, a brakujące (prawie połowa katalogu) dopisano. Ukończono katalog alfabetyczny według autorów i miejscowości. Po sprawdzeniu zbiorów centrali wynosi 3,748 książek, a brakuje czyli zaginionych jest 408 książek w czem i cenne wydawnictwa. Liczby książek z podręcznik. wydawnictw periodycznych, map i zbiorów kartograficznych, albumów, rycin i rękopisów, nie obliczono jeszcze. Koło 2.000 książek znaleziono w zbiorze zupełnie nie skatalogowanych.

Koło Akademickie P. T. K. Opiekun Koła dr. M. Orłowicz, przewodniczący E. Tuszewski, sekretarz Cz. Rewerski.

W ciągu r. 1920, Koło Akademickie było czynne od dnia 1 stycznia do dnia 1 lipca, oraz od dnia 13 grudnia do dnia 1 stycznia 1921 r. Szóstomiesięczna przerwa powstała skutkiem gremjalnego wstąpienia ogółu młodzieży akademickiej w szeregi Armji Narodowej. Zarząd odbył posiedzeń 19, utworzył dwie komisje: referatową i towarzyską, zorganizował i ogłosił konkurs na odczyt krajoznawczy, ankietę i wystawę krajoznaw

czą, rozpoczęto systematyczną pracę w celu przygotowania materiałów do wydania przewodnika po Warszawie i jej okolicach, zorganizowano praktyczne kursy dla przewodników po Warszawie, przystąpiono do utworzenia na gruncie Koła całego szeregu sekcji, odpowiadających odpowiednim działom kierunków, humanistycznego i przyrodniczego. Organizacja wycieczek odbywałyby się przy udziale wszystkich sekcji: w ten sposób jedna wycieczka przynosiłaby od razu plon obfity w materiale naukowym. Dla zapoczątkowania twórczej pracy naukowej nawiązano łączność z pokrewnymi związkami akademickimi w celu utworzenia „Bloku Krajoznawczego”. Zebrani miesięcznych urządzono 3 z referatami, których wysłuchało 74 osoby. Liczba członków — po wykreśleniu 302 z powodu nieopłacenia składek, lub wystąpienia z uczelni — wynosi 270. Ofiary na plebiscyt górnośląski Mk. 7566, oraz na spalony Dom Krajoznawczy w Zakopanem Mk. 7555.

Komisja wycieczkowa. Przewodn. Wł. Domański, sekretarz K. Dyszyńska. Wycieczek zorganizowano 20, w których wzięło udział 856 osób, w tym 590 akademików t. j. około 70%. Przygotowano 12 cyklów t. j. około 100 wycieczek miejskich, 10 wycieczek podmiejskich, oraz 11 wycieczek w promieniu kilkuset wiorst poza Warszawę. Posiedzeń odbyto 15.

Komisja referatowa. Przewodn. J. Sekita, sekret. K. Januszewska. Zorganizowano pracę w celu przygotowania 12 referatów na posiedzenia miesięczne „Koła”, oraz rozdzielono materiał do przygotowania 36 referatów na posiedzenia dekadowe. Utworzono sekcję referatową zewnętrzną, czyli t. zw. Pogotowie Odczytowe, którego zadaniem jest przygotowywanie popularnych odczytów z dziejami i kulturą ojczyzną związanych. Posiedzeń odbyto cztery.

Komisja Towarzyska. Przewodn. J. Siwiecówna, sekr. H. Kobylińska. Zorganizowano 5 zebrań towarzyskich, w połączeniu z zabawą taneczną, oraz 2 zabawy taneczne. Wprowadzono stałe zebrania towarzyskie dwutygodniowe. Odbyto posiedzeń 4.

Zbiory: kustosz E. Tuszewski. Album fotograficzne zawiera zdjęć 154. Przystąpiono do ujęcia Warszawy w fotografiach w celu przygotowania materiału ilustracyjnego do „Przewodnika po Warszawie i okolicach”. Biblioteka podręczna liczy tomów 50, roczników 4.

Komisja Ochrony Zabytków Przyrody, która istniała dotychczas w łonie Towarzystwa, stała się zbyteczną wobec tego, że w Warszawie powstało „Kuratorium Państwowej Komisji Ochrony Przyrody”, w skład którego weszli dotychczasowi członkowie towarzystwa, a w szczególności prof. Hryniewiecki jako przewodniczący i pp.: Al. Janowski, K. Kulwiec, W. Woytylno, dr. E. Kiernik i dr. M. Orłowicz jako członkowie.

Sekcja Miłośników Gór w konsekwencji uchwały zjazdu Towarzystw turystycznych, krajoznawczych i narciarskich, odbytego w Krakowie w r. 1919, wedle której podzielono kompetencje w ten sposób, że turystykę górską w Tatrach i Karpatach, oddano w całości Polskiemu Towarzystwu Tatrzańskiemu, przekształciła się w kwietniu 1920 r. na Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, który rozwija energiczną działalność.

Koło Przyjaciół Warszawy, z powodu braku osób do pracy w zarządzie, nie rozwinęło dotychczas szerszej działalności i pozostaje nadal w stadium organizacji. Także niektóre istniejące dawniej w gronie towarzystwa komisje zawiesiły chwilowo lub też całkowicie swą działalność, a w szczególności Komisja Fizjograficzna, Komisja Bibliograficzna i Komisja Zajeć Pozaszkolnych.

INNE ODDZIAŁY.

Oddział Wileński P. T. K. powstał głównie staraniem dyr. Zygmunta Fedorowicza, a w ciągu r. 1920 starał się on wdrożyć akcję nad organizacją dalszych oddziałów P. T. K. na terenie Litwy i Białejrusi. Praca ta napotykała na ogromne przeszkody ze względu na brak ludzi, niepewną sytuację polityczną i nadzwyczajne utrudnienia paszportowe i komunikacyjne. Prowadzoną mimo to z wielkim wysiłkiem pracę organizacyjną przerwał najazd bolszewicki. Przed nim powstały oddziały P. T. K. jedynie w Wilnie i Nowogródku. Oddział Wileński rozwinął jednocześnie znaczną akcję wykładową, organizacyjną i wycieczkową. Na popularne wykłady krajoznawcze, organizowane w Wilnie w różnych częściach miasta, uczęszcza znaczna liczba słuchaczy (od 70 do 300). Wycieczki zbiorowe zorganizowane przed najazdem bolszewickim do Warszawy, Krakowa i Poznania. Przy oddziale powstało samodzielne Koło Młodzieży szkół średnich, które liczyły 120 członków uczniów z klas wyższych. Urządzają oni wykłady dla młodszych kolegów oraz zbiorowe wycieczki. Powstało też Koło Akademickie P. T. K. Przy Macierzy Szkolnej urządza się dom wycieczkowy, aczkolwiek dotychczas ze względów paszportowych i komunikacyjnych wycieczki do Wilna z innych dzielnic zbyt często nie przybywały. Ze zbiorów postanowił oddział gromadzić narazie tylko przezrocza i fotografie.

Oddział Poznański P. T. K. odbył inauguracyjne walne zebranie w Poznaniu 22 stycznia 1920 r. Do pierwszego zarządu powołane zostały osoby następujące: prof. Stanisław Pawłowski, jako przewodniczący, mecen. Bernard Chrzanowski, mecenas Cyryl Ratajski, dr. Kotas, dr. Smoluchowski, dr. Swinarski, prof.

Kilarski, p. Niemierkiewicz, prof. dr. Józef Kostrzewski, dr. St. Sławski i ks. prof. Janicki. Dla prowadzenia specjalnych agend powstały sekcje, w szczególności turystyczna pod przewodnictwem dr. Smoluchowskiego, odczytowa, organizacyjna i inne, a każda z tych sekcji rozwinęła energiczną działalność, której terenem były ziemie dawnej dzielnicy pruskiej. Oddział przystąpił do założenia w Pucku muzeum dla flory i fauny morskiej i nawiązał w tym celu porozumienie z Towarzystwem Kresów Pomorskich, oraz Towarzystwem Naukowym w Toruniu. Przy pomocy dr. Żyndy zorganizowano dom wycieczkowy w Pucku dla młodzieży. Oddział przygotował projekt ścieżki turystycznej wzdłuż polskiego brzegu morskiego od Gdyni aż do jeziora Żarnowieckiego. Z inicjatywy Oddziału Poznańskiego zawiązały się oddziały P. T. K. w Bydgoszczy, Gnieźnie i Kościerzynie. Natomiast usiłowania założenia oddziałów w Ostrowie i Inowrocławiu spełzły na niczem.

Na terenie dawnej Galicji rozwijały energiczną działalność oddziały w Krakowie (przewodn. dr. Ludomir Sawicki) i we Lwowie (przewodn. prof. Benedykt Fuliński). Pierwszy z tych oddziałów oddał ogromną usługę wycieczkom przybywającym do Krakowa z całej Polski, przez urządzenie domu wycieczkowego na Wawelu i wyszkolenie szeregu przewodników oprowadzających wycieczki po Krakowie. Prócz organizacji zbiorowych wycieczek i wykładów baczna uwagę poświęcił oddział pracy nad ruchem krajoznawczym wśród młodzieży, a z jego inicjatywy jako organ kół krajoznawczych młodzieży, zaczęło wychodzić pismo „Orli lot”, wzorowo redagowane przez prof. Leopolda Węgrzynowicza. W szczególności Zarząd oddziału pracuje w dziewięciu sekcjach. Sekcja odczytowa urządziła 10 odczytów krajoznawczych przy udziale po 100—200 osób. Z inicjatywy Sekcji Propagandy oddziału powstały Oddział Podhalański i Śląski w Cieszynie. Sekcja wycieczkowa utworzyła schronisko w Zamku Wawelskim. Wycieczek przybyłych do Krakowa było 129 przy ilości 5519 osób, przeważnie młodzieży. Z Krakowa wyszło 14 wycieczek przy przeciętnym udziale 90 osób — razem około 1000 osób. Sekcja muzealna zorganizowała kurs przewodników po zabytkach Krakowa z 60 słuchaczy. Nadto urządzono 16 wycieczek po Krakowie dla Krakowian przy udziale przeszło 1000 osób. Urządzono kurs fotografii amatorskiej przy udziale 30 uczestników, zawiązano Koło Fotografów. Sekcja biblioteczna uporządkowała i oddała do użytku członków bibliotekę liczącą przeszło 400 tomów. Sekcja badań ogłosiła 5 konkursów na przewodniki krajoznawcze. Sekcja Kół Krajoznawczych młodzieży zorganizowała Kół 11 w Krakowie z 548 członkami. Sekcja wydaje miesięcznik dla młodzieży „Orli lot”, urządziła kurs kartograficzny dla mło-

dzieży, kilka zebrań i poranków; z inicjatywy Sekcji powstało Koło Krajoznawcze przy Sokole i Koło Robotników na Prądniku. Oddział brał wybitny udział w akcji plebiscytowej.

Oddział Lwowski, którego teren działalności objęty w roku 1920 wojną, nie pozwalał na szerszą organizację wycieczek, poświęcił swą uwagę głównie sprawom organizacyjnym, związanym z przekształceniem samodzielnego dotychczas Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego na Oddział P. T. K.

Z mniejszych oddziałów najważniejsza jest praca jaką podjął **Oddział Podhalański P. T. K.** w Zakopanem, z inicjatywy którego powstał dom wycieczkowy.

Oddział w Piotrkowie liczył przy końcu r. 1920 członków 264. Zebrań miesięcznych 4 z frekwencją przeciętnie 45 osób. Wycieczka jedna przy udziale 13 osób. Odczytów było 3 i popularny I. Muzeum było zwiedzane przez 638 osób. Prowadzono badania naukowe koło zbierania materiałów do historii Piotrkowa i geologiczne nad brzegami Pilicy. Komitet Odbudowy Zamku w Piotrkowie z powodu braku pieniędzy większej działalności nie mógł rozwinąć.

Oddział w Częstochowie działał słabo z powodu braku chętnych do pracy i trudności w wyszukiwaniu lokalu. Odbył się 1 wykład popularny i 1 wycieczka 3 tygodniowa na Pomorze przy udziale 24 osób.

Oddział w Sandomierzu prowadził głównie działalność naukową, która się wyrażała w poszukiwaniach archeologicznych w Złotej i Piotrowicach, utrzymywaniu i prowadzeniu Stacji Meteorologicznej w Sandomierzu, w wydawnictwach prac J. Kwiatkowskiego p. t. „Wisła pod Sandomierzem” i prof. Samsonowicza p. t. „Dzieje Geologiczne Ziemi Sandomierskiej”. Członków 210. Komisja Fizjograficzna odbyła 5 posiedzeń, uruchomiła Stację Owadoznawczo-Doświadczalną. Komisja odczytowa urządziła 4 odczyty przy udziale 398 osób. Komisja wycieczkowa urządziła 5 wycieczek żołnierzy po mieście, nadto 3 wycieczki dalsze przy udziale 58 osób, ogółem wycieczek 8 przy udziale 1058, gościła 6 wycieczek przy udziale 471 osób. Komisja Fotograficzna powiększyła zbiory o 177 egzemplarzy. Komisja Popularyzacji krajoznawstwa odbyła kilka wycieczek po mieście z uczniami gimnazjum i utworzyła Koło Młodzieży im. Al. Janowskiego. Komisja Wydawnicza zapoczątkowała wydawnictwo Biblioteczki Sandomierskiej i wydała pocztówki z widokami Sandomierza. Muzeum powiększyło zbiory o 201 okazów i razem posiada 394 okazów, zajęło się inwentaryzacją i przygotowaniem do otwarcia. Biblioteka liczy 236 tomów, odbywa katalogowanie książek. Komisja budowy Domu była bliska kupienia ruchomości, lecz tranzakcja nie doszła do skutku.

Sprawozdania z innych Oddziałów nie nadeszły.

BILANS za**Stan czynny**

Rk. Kasy	7,483	91
Bank Handl. R-k T-wa Nr. 425	60,186	—
" " Fund. Domu Nr. 660	9,960	—
" Tow. Spółdzielcz. Fund. Domu	6,334	37
" Handl. R-k papierów %	2,051	—
Tow. Kredytowe m. Warszawy Depozyty	555	—
Wydawnictwa własne:		
a) książki i mapy	144,668	26
b) pocztówki	9,439	—
Pamiętnik Fizjograficzny	7,940	31
Historja Krajoznawstwa	575	73
Bibliografja Krajoznawcza	120	—
Wschodnie dzielnice Polski	500	—
Biblioteka	20,911	36
Zbiory fotograficzne	24,853	20
Przezrocza i latarnie	61,741	08
Ruchomości	16,692	45
Zetony	1,160	—
Dłużnicy	1,200	—
	376,371	67

Nadto wartość różnych wydawnictw przyjętych w komis wynosi pg. inwentarza na 1/1 1921 r. Mk. 3,985.38

ZARZĄD:

Prezes *Dr. M. Orłowicz*
 Sekretarz *J. Kołodziejczyk*
 Skarbnik *A. Szyndler*.

Prowadząca księgi (—) *A. Kujawska*

Rok 1920

Stan bierny

R-k Kapitału	30,833	47
Kapitał Rezerwowy	135,338	86
Fundusz Amortyzacyjny	79,011	33
Fundusz Budowy Domu:		
a) dar gwiazdkowy, ofiary i ..	21,712	77
b) dodatkowa składka członków	20,553	37
Wydawnictwa Komisowe	8,598	50
Fund. Koła Akademickiego	3,806	92
Szekji Chórów	233	88
Wierzycciele	1,329	59
R-k Zysków i Strat	74,952	98
	376,371	67

KOMISJA REWIZYJNA

Warszawa, dnia 18 maja 1921 r.

(-) Konrad Olchowicz

(-) A. Rząd

Rada Krajoznawcza rok 1920

Wpływy:

Zapomogi państwowe	706,100.—
Udziały na dom w Zakopanem	43,459.50
Zysk na sprzedaży wydawnictw	50,401.32
Wpływy z wypożyczalni	9,621.15
Procenty	964.35
Dziesięcina Oddziałów Prowincon.	759.25
	811,305.57

Wydatki:

Lokal, światło, opał i utrzymanie	31,483.25
Pensje i gratyfikacje	26,405.25
Wydatki kancel. i druki	8,240.15
" administr. wydawn.	1,863.05
Utrzymanie Zbiorów fotogr.	2,370.—
" przezroczy	4,647.20
Delegacje	4,161.50
Tygodnik „Ziemia”	192,149.09
Oddziałom na muzea i schroniska	59,136.51
Dom w Zakopanem	228,862.25
Gospoda w miejscu	32,211.67
Odczyty i wykłady	14,000.—
Wydatki nadzwyczajne	39,090.—
" drobne różne	3,173.60
	647,793.52

Majątek Rady zawarty jest w inwentarzach i w gotówce.

Wartość według inwentarza

Wydawnictwa własne:

a) Książki i mapy	144,668.26
b) Pocztówki	9,439.—
Pamiętnik Fizjograficzny	7,940.31
Biblioteka	20,911.36
Zbiory Fotograficzne	24,853.20
Przezrocza i latarnie	61,741.08
	2,691,553.21

wynosi mk 269,553.21 oraz gotówką w Banku Handlowym Nr. 425 mk 60,186.—

Oddział Tow. Krajoznawczego w Warszawie.

Wpływy:

Wpisowe i składki	33,844.50
Ofiary i składki na dom	3,714.06
Zysk na wydawn. komisowych	2,484.90
Komisja wycieczkowa	10,431.99
zebrań towarzyskich	145.50
Wynajem sali	6,975.—
Noclegi w gospodzie	7,892.50
	<hr/>
	65,488.45

Wydatki:

Lokal, światło, opał i utrzymanie	13,492.80
Pensje i gratyfikacje	26,405.25
inkaso	1,181.95
Wydatki kancelaryjne	7,085.15
Odczyty i zebrania	5,987.50
Różne wydatki drobne	3,173.60
	<hr/>
	57,326.25

Majątek Oddziału zawiera się w

Ruchomościach wedł. inwentarza mk. 16,692.45
i gotówki w Banku Handl. Nr. 660 na budo-
wę domu mk. 9,960.— i w papierach
mk. 8,940.37

CENTRALNA
BIBLIOTEKA

P.T.T.K.

I-2443c.